

Anadolu Medeniyetleri: Hititler

M.Ö.1800'lerde ortaya çıkıyor Hititler Anadolu'da. Nereden geldikleri konusu henüz kesin değil. Avrupa-Hint kökenli bir dil konuştukları için Avrasya üzerinden gelip yerleştikleri sanılıyor. İlk kralları Kuşşara'lı Pithana. İlk yerleşim yerleri Kuşşara. Pithana'nın oğlu Anitta zamanında başkentleri Neşa (Kaniş) oluyor. Sonra da Hattuşa (Boğazkale). M.Ö.1600 - 1300 arasında o zamanın dünyasının en güçlü imparatorluklarından birisini kuruyorlar. Özellikle Büyük Kral Şuppiluliuma zamanında. M.Ö.1200'lerde deniz kavimlerinin istilasıyla Kargamış dolaylarına sığınıyorlar ve Geç Hitit Devleti olarak yaklaşık 500 yıl kadar oralardaki kent devletlerinde yaşıyorlar. Asur Kralı II.Sargon M.Ö.700'lerde Geç Hitit kent devletlerini yıkıyor. [i](#)

İçerik

Hititleri Tanıyalım ve Tanıtalım	2
Kadeş Savaşını Kim Kazandı?	6
Hititler Barbar mı?	6
Savaşta Hititler mi Daha Üstün Yoksa Mısırlılar mı?	8
Savaşa Giden Yol.....	9
Savaşı Kim Kazandı?	12
Dipnotlar.....	14
Kaynaklar.....	15

Hititler'den Gününümüze Dersler	15
1. Anadolu'da Asur Ticaret Sömürüsü	16
2. Kadeş Barış Antlaşmasından Nato Antlaşmasına	18
3. Hitit Hukukunun Üstünlüğü.....	19
4. İlk Demokrasi Denemesi	20
5. Kadın Hakları	21
6. Anadolu'ya İlk Ekonomik Yardım	21
7. Sonuç Yerine Bir Kaç Not	22
Seçilmiş Kaynakça	23
Kaynak ve Bağlar	23

Hititleri Tanıyalım ve Tanıtalım

Hitit uygarlığı en az Mısır uygarlığı kadar eski ve zengin. Üstelik bu uygarlığın dünyaya tanıtılmasında Türk araştırmacıların büyük katkısı var. Buna karşın tanıtım yeteri kadar yapılamamış. En azından Mısır'ın yaptığı kadar bir tanıtım yapılmadığı ortada. Hattuşa'yı gezmeğe giden herkes bunu kendi gözleriyle görebilir. Piramitleri gezen yüzlerce turiste karşılık Hattuşa'yı gezenlerin sayısı bir elin parmakları kadar az. Oysa Hattuşa inanılmaz zenginlikte bir yer. Biraz çabayla biraz düzenlemeyle burası dünyanın ilgi odağı olabilir. Dünyada 4000 yıl öncesine dayanan kaç tane uygarlığın kalıntıları var ki? Biz Ankara'nın amblemindeki Hitit güneşini değiştirmekle uğraşırken Mısırlılar neler yapıyor dersiniz?

Hititler, ilk kez ne zaman ortaya çıktılar? Kendilerinden önce Anadolu'da yerleşik bulunan Hattilerin yerini nasıl aldılar? Henüz kesin çizgileriyle bilinmiyor. Bulgular, Hititler'in İÖ 1700'lerde Anadolu'ya Kafkaslardan geçip orada yerleşik olan Hattiler ile kaynaşmış ve yavaş yavaş onları içlerinde eritmiş

oldukları sanılıyor. Çünkü bu iki ulus arasında bir savaş olduğuna ilişkin herhangi bir kanıt yok elde. Bu geçiş süreci sırasında Hatti kültüründen etkilenmiş olduklarını, Hatti ülkesi adını almalarından ve Hattilerin Neşa kentinden esinlenerek kendi dillerini Nesice olarak adlandırmalarından anlıyoruz. Hititlerin kurucusunun Kuşşaralı Pithana'nın oğlu Anitta olduğu kabul ediliyor. Hititlerin bir krallık haline gelmesi Labarna ile imparatorluk biçimine girişi ise Şuppiluliuma ile oluyor.

En önemli tanrıları Baştanrıça Hepat ile Fırtına tanrısı Teşup. Hepat, sonraki kültürlerde bereket tanrıçası Kibele ya da geç Hititlerde ana tanrıça Kubaba olarak yeniden ortaya çıkıyor. Hititler, ele geçirdikleri kentlerin tanrılarını da kendi tanrıları arasına katmışlar. Bundan amaç o tanrıların nefretini üstlerine çekmemek. Bu nedenle 1000 dolayında tanrıları olduğu tahmin ediliyor. Başkent Hattuşa'ya 1000 tanrılı kent denmesinin nedeni de bu. Hitit dininde cennet ve cehennem yok. İşlenen günahların cezasının ve yapılan sevapların karşılığının bu dünyada alınacağına inanıyorlarmış.

Hititlilerin dilleri Hint - Avrupa dil grubuna ait. Hattuşa kitaplıklarında bulunan tabletlerin sekiz ayrı dilde yazılmış olduğu görülüyor: Hititçe, Hattice, Hurrice, Mitannice, Luvice, Palaca, Akadça, Sumerce. Akadça, dönemin diplomasi dili. Mısırlılar ve Hititler ya da Hititler ile Asurlular arasındaki yazışmalar Akadça olarak yapılıyor.

Hitit ülkesinde bütün topraklar krala ait. Yani toprakta özel mülkiyet yok. Kral veya kraliçe istediklerine toprak tahsis ederlermiş. Kendisine toprak tahsis edilenlerin krala, her savaşa gidişinde asker vermek yükümlülüğü varmış. Sonraları Osmanlı'da ortaya çıkan timar, has ve zeamet sisteminin ilk biçimi.

Hititler paralarını gümüşten yapıyorlarmış. 8.5 gramlık gümüş çubuklar ya da halkalar 1 Şegel adını taşıyan bir para birimiyle ifade ediliyor. 40 şegel yani 260 gram gümüş ağırlığındaki

kuruşların toplamı 1 Mana ediyor. Üst para birimi olan Mana'yı Hititler, Sumerlerden almış. Mana, latin dillerindeki money kelimesini andırıyor.

Hitit ordusu piyadeler ve at arabalı askerlerden oluşuyordu. Her arabada üç asker var: İlki sürücü. İkinci, sürücüye kalkan tutan asker. Üçüncü ise ok atan ve mızrak kullanan asker. Kadeş savaşında Ramses ordularıyla kapışan Hitit ordusunda 17000 piyade ve 4500 savaş arabası olduğu yazılı. 4500 arabayı 3 ile çarparsak 13500 kişi eder. 17000 de piyadeyi de katınca toplam 30 bin asker. Oldukça büyük bir ordu.

Hititlerin Panku adlı bir asiller meclisi varmış. Kral, Panku'nun onayını almadan savaşa karar veremiyor. Panku, ayrıca kral öldüğünde yerine kimin geçeceğine de karar veriyor.

Hitit imparatorluğu, Kadeş barış antlaşması sonrasında Mısırlılar ile girdikleri uzun dönemli barışa karşın deniz kavimlerinin sürekli saldırıları sonucu tarihe karışıyorlar. Buna karşın geç Hititler adıyla anılan imparatorluğun bir parçası Kargamış ve dolaylarında izini sürdürmeye devam ediyor bir süre. Asurluların saldırıları Hititlerin son uzantısı olan geç Hititleri de İÖ 700'lerde tarih sahnesinden silip yok ediyor.

Hititlerin enbüyük kralı olarak kabul edilen Şuppiluliuma'nın tahta geçişinin nasıl olduğu henüz kesinlik kazanmış değil. Şuppiluliuma, II. Tuthaliya'nın oğludur. II. Tuthaliya'nın ölümünden sonra tahta Şuppiluliuma'nın erkek kardeşi Arnuvanda ve kızkardeşi Aşmunikal birlikte geçmişlerdir. Arnuvanda'nın genç yaşta ölümü üzerine tahta geçmeye hazırlanan oğlu III. Tuthaliya, Şuppiluliuma tarafından öldürtülmüştür. Böylece yeğenini öldüren amca, Hitit tahtına oturmuştur.

Şuppiluliuma ve ardından tahta çıkan oğlu II. Arnuvanda'nın vebadan ölmesi, tanrıların cezalandırmasına bağlanmış ve bu korkuyla tahta geçen II. Murşiliş ünlü veba duasını yazmıştır.

Önce babasının işlediği cinayetin günahının kendisine de geçtiğini söylüyor:

**"Doğrudur, babanın günahı oğluna da geçer,
Bana da babamın günahı geçti..."
Sonra bu günahı işleyenlerin ortadan kalktığını anlatıyor:
"Yanlış yola sapanlardan,
Kötü işler yapanlardan,
Hiç kimse kalmadı artık,
Hepsi öldü çünkü."**

Hititlerin 1000 tanrısı olduğu sanılıyor. Hattuşa'ya 1000 tanrılı kent denilmesinin nedeni de bu. Hitit tanrıları arasında en önemlisi fırtına tanrısı Teşup. Onun karısı ise bereket tanrıçası Hepat. Hepat, Friglerde ve diğer kültürlerde Kibele ve geç Hititlerde Kubaba adıyla yeniden ortaya çıkıyor. Buna karşın en korkulan tanrı fırtına tanrısı Teşup.

II. Murşiliş, veba duasını şöyle bitiriyor:

**"Bakın sizlere, ey tanrılar, ey benim efendilerim,
Sizlere, ülkem için,
Ülkemi vebadan kurtarmak için,
Kefaret kurbanları sunuyorum,
Herkes ölünce size kimse kurban getirmez,
Bu acıları çekip çıkarın yüreğimden benim,
Ruhumdan bu korkuları alın benim."**

Duanın en ilginç yanı II. Murşiliş'in tanrılara yönelik biraz rüşvet biraz da tehdit içeren bir cümlesi: "Herkes ölünce size kimse kurban getirmez." Yani diyor ki beni öldürmezseniz ben size kurban getirmeyi sürdürürüm.

Hititlerin başkenti Hattuşa, Ankara'ya 200 kilometre uzaklıkta. Çorum'un Boğazkale ilçesinde. Mutlaka görülmesi gereken bir yer. Özellikle Hattuşa, Yazılıkaya ve Alacahöyük'ü gördükten sonra bir gün de Ankara'daki Anadolu Uygarlıkları Müzesinde harcanırsa inanılmaz bilgi edinmek mümkün. [i](#)

Kadeş Savaşını Kim Kazandı?

Karnak, Luksor, Ramesseum, Abydos ve Abu Simbel'de bulunan eski Mısır tapınakları, mezar anıtları ve saraylarının duvarlarında yazılı ve çizili olanlara bakılırsa, Mısır firavunu II. Ramses'in, Kadeş savaşında, Hitit kralı Muvatallis'e karşı büyük bir zafer elde ettiği anlaşılıyor. Christian Jacq'ın dünyada çok satanlar listesine girmiş ve Türkiye'de de aynı konuma gelmiş olan beş ciltlik Ramses adlı kitabında da aynı şeyler yazılı. Dizinin, Kadeş Savaşı başlığını taşıyan cildinde II. Ramses'in başlangıçta yenilir gibi bir konuma düşmesine karşın sonradan toparlanarak Hititleri darmadağın ettiği ve Muvatallis'in kendisiyle barış yapmak için yalvar yakar olduğu anlatılıyor. Christian Jacq, bütün bunları yukarıda saydığımız tapınak, mezar ve saraylardaki yazılardan aktarıyor. Yani özetle konuya Ramses ve onun saray yazman ve şairlerinin gözüyle bakarak bir öykü yaratıyor. Böyle yapması son derecede doğaldı. Çünkü romanı, Mısır'ın tanıtımına ilişkin bir sipariş üzerine yazmıştı.

Mısır kaynakları ve sonradan bu kaynaklara dayanılarak yazılan öyküler Hititleri barbar ve istilacı bir ulus olarak sunuyorlar. Bunlara göre Mısırlılar, ülkelerini ve ulaştıkları üstün uygarlık düzeyini korumak isteyen bir ulus. Bu konuda o kadar çok kitap ve yazı var ki bugünkü dünya bu yaklaşımı fazlasıyla benimsemiş durumda.

Gerçek böyle mi acaba? Bilim her konuda bu soruyu sorarak başlar işe. Hitit tabletlerindeki Hititçe yazılar çözüldükten ve savaşın sonuçları değerlendirildikten sonra gerçeğin tam tersi olduğu çıkıyor ortaya. Eğer bu tabletlere ulaşılamasa ve savaşın sonuçlarının ne olduğu anlaşılmasa Mısırlıların Hititlere karşı Kadeş'te büyük bir zafer kazandığı sanılacaktı. Gerçi bu kaynaklara ulaşılmış ve gerçek ortaya çıkmış olsa bile Mısırlıların bu savaşta zafer kazandığını ileri sürenler hala var. Bunların başında da Christian Jacq geliyor. [i](#)

Hititler Barbar mı?

Eski dünyanın merkezi Anadolu ve Ortadoğu idi. İÖ yaklaşık olarak 1800'lerde Anadolu'da Hititler ortaya çıktı. Hititlerin ortaya çıktığı tarihlerde Anadolu'dan Suriye'ye kadar uzanan coğrafyada en önemli iki krallık Hititler ile Mitanniler'di. Aynı coğrafyada bulunan çeşitli beylikler Hititlere bağlıydılar. Bu bağlılık, ödenen vergiler karşılığı bir özerklik içeriyordu. Buna karşılık o ülkelerin, Hitit kralı savaşa giderken ona asker vermek zorunluluğu vardı.

Hitit krallığını bir imparatorluk haline getiren kral Suppiluliuma'dır. İÖ 1375 ile 1335 arasında hüküm süren Suppiluliuma çağın önemli krallıklarından olan Mitanni devletini yıkarak imparatorluğunun sınırlarını Lübnan'a kadar genişletiyor. Buraları fethetmesine karşın buralarda yaşayan insanları köle yapmıyor. O ülke halklarını Hitit imparatorluğuna bağlı halklar haline getirmekle yetiniyor ve içişlerinde özerk bırakıyor. Bu bilgiler yalnızca Hitit tabletlerinde taraflı yazılmış olabilecek yazılardan değil, aynı zamanda o dönemde yaşamış tarafsız ulusların tabletlerinden de anlaşılıyor. Oysa aynı dönem Mısır'ında inanılmaz bir kölelik düzeni sürüyor. Köleliğin boyutları o kadar aşırı ki sonuçta Ramses döneminde Yahudilerin isyanı ve Musa'nın yahudileri alarak Mısır ülkesini terketmesine kadar varıyor işler.

Kaldı ki Hititlerin yayılcı bir politikadan çok kendi imparatorluklarını koruma amacına dayalı ilerlemeleri söz konusu. Bunu da Hititlerin kurucusu kabul edilne kral Labarnas'ın yazdırdığı bir tableten anlıyoruz. Şöyle diyor Labarnas: "Ve ülke çok küçüktü...Ne tarafa kıpırdansa hemen bir düşman ülke ordusu yolu kesiyordu." Labarnas bu durumdan kurtulmak, en azından tüccarlarına yol açmak amacıyla çevreyi ele geçirerek krallığı büyötmeye başlamıştı.

Hititler, ele geçirdikleri ülke halklarını köle yapmaz onlara bir çeşit özerklik tanırken, Mısırlılar kendi içlerinde yaşayan insanları köle yapıyorlar. Hitit uygarlığının üzerinden Frigler, Romalılar, Selçuklular ve Osmanlılar geçtiği için geriye kalan

kalıntılar ne yazık ki Mısır'da kalanlardan daha az. Ona karşın bu uygarlığın sanat, kültür ve bilim alanında oldukça ileriye gittiğinin kanıtları duruyor hala. Kaldı ki Asurlulardan öğrendikleri ticareti de oldukça geliştirmiş oldukları anlaşılıyor. Demek ki Mısır yazıtları ve resimleri Hititleri barbar ve istilacı olarak gösterirken gerçeği anlatmıyor. [i](#)

Savaşta Hititler mi Daha Üstün Yoksa Mısırlılar mı?

Bu konuda da çeşitli tezler ileri sürülebilir. Çoğu çıkarsamalar yine tapınaklarda yer alan yazı ve resimlerden geliyor. Buna karşılık bugün elimizde iki önemli bulgu var Hititlerin savaş gücü ve tekniğiyle ilgili. Bunlardan ilki Hitit başkenti Hattuşa'daki kazılar sırasında bulunmuş olan yaklaşık bin satır uzunluğundaki bir metni içeren bir tablet. Hititçe yazılmış olan tablette at yetiştiriciliği ve binicilik kuralları anlatılıyor. Bu metin, Hititlerin bu konuyu hangi uzmanlık düzeyine getirdiklerini ortaya koyuyor. Gerçi metnin yazarı Kikkuli adında bir Hurri ve Mitanni ülkesinden getirilmiş ama Hititler ondan aldıkları eğitimle işi bir sanata dönüştürmüşler.

Hititlerin savaş gücünü gösteren ikinci kanıt savaş arabaları. Hitit savaş arabası o zamana kadar kullanılan 4 tekerlekli savaş arabalarından farklı olarak 6 tekerlekliydi. Tekerlekler de, diğer ülkelerin savaş arabalarında kullanılan tek parça tahtadan yapılmış tekerleklerden değildi. Bugünkü tekerleklere benzeyen çubuklarla desteklenmiş tekerlekler kullanılıyordu. Dolayısıyla savaş arabaları çok daha hafif ve hareket yeteneği yüksek olabiliyordu. Arabanın benzerlerine göre hafif olması her savaş arabasında iki yerine üç askerin yer almasına olanak sağlıyordu. Askerlerden birisi arabayı sürüyor, ikincisi arabadaki diğer iki kişiyi koruyacak biçimde kalkan kullanıyor, üçüncüsü ise ok ve mızrak atıyordu.

Kadeş savaşında Mısır ve Hitit ordularının sayıları hakkında çeşitli iddialar var. Mısırlılar, savaştaki fedakarlık ve

kahramanlıklarını abartmak için rakibi fazla sayıda göstermek ihtiyacı duymuşlar. Bugün kabul edilen genel görüşe göre Hititler bu savaşa 17,000 piyade ve 4,500 savaş arabasıyla katılmışlar. Her savaş arabasında 3 asker olduğuna göre 13,500 de arabalı asker demektir. Buna göre Hititlerin toplam savaşçı sayısı 30,000 dolayında bir sayıyı göstermektedir. Buna karşılık Mısırlıların 20,000 dolayında olduğu sanılmaktadır. Bu sayılar kesin değil. Buna karşın Kadeş savaşında Hititlerin Mısırlılara karşı sayısal üstünlüğü olduğu biliniyor. Bu da Hititlerin savaş gücünü ve üstünlüğünü gösteren üçüncü kanıt. [i](#)

Savaşa Giden Yol

O zamana kadar bilinen dünyanın en büyük iki imparatorluğu olan Hititlerle Mısırlılar niçin savaşa girdiler? Bu soruyu yanıtlamak için biraz geriye gidelim.

Tek tanrıya inandığı için sapkın firavun diye adlandırılan firavun Akhenaton'un ölümünden sonra yerine büyük oğlu Smenkare geçiyor. Smenkare'nin ölümle sonuçlanan kısa süren firavunluğu sonrasında Mısır tahtına Tutenkamon geçiyor. Tahta geçtiğinde Tutenkamon henüz çocuk yaşta. Üvey kızkardeşi Ankesenamon ile evlendiriliyor. Tutenkamon 18 yaşındayken, sonradan mumyası üzerinde yapılan röntgen incelemeleriyle anlaşıldığı üzere, kafatasına aldığı bir darbeye öldürülmüş. Cinayetin Başrahip Eje tarafından işlendiği kabul ediliyor bugün.

Buraya kadarki öykü konumuzu çok yakından ilgilendirmiyor. Yalnızca altyapıyı verebilmek için değindim. Konumuzu asıl ilgilendiren bölüm dul kalan kraliçe Ankesenamon'un başına gelenler ve bunların Hititlerle ve Kadeş savaşıyla ilgisi.

Başrahip Eje, firavun Tutenkamon'u öldürdükten sonra firavun olmak istiyor. Bunun en kestirme yolu kraliçe Ankesenamon ile evlenip tahta geçmek. Ankesenamon, kocasını, Eje'ın öldürdüğünü bildiği için mi yoksa Eje kendisinden çok yaşlı olduğu için mi bilinmez onunla asla evlenmek istemiyor. Ama Eje bu konuda kararlı. Ankesenamon'un bulabildiği tek çözüm

adını ve ününü duyduğu Hitit kralı Suppiluliuma'dan yardım istemek. Suppiluliuma'nın oğlu II. Murşiliş'in yazdığına göre bu yardım isteği şöyle çıkıyor ortaya: "Mısırlılar, Amka zaferini duyunca korktular. Üstelik firavunları da ölmüş olduğu için, Mısır'ın dul kraliçesi babama bir elçi ile şu mektubu yolladı: Kocam öldü. Benim oğlum yok. Duyduğuma göre sende oğul çokmuş. Eğer bana oğullarından birisini verirsen onu koca yapacağım. Tebamdan birisini kocam yapmayı asla istemiyorm. Ona koca olarak saygı duyamam." II. Murşiliş devam ediyor: "Babam bunu duyunca inanmadı. Hatti'nin büyüklerini toplayıp danıştı." Sonunda Suppiluliuma, danışmanı Hattuşa-ziti'yi Mısır'a elçi olarak gönderip durumu tam olarak anlamayı kararlaştırdı. Hattuşa-ziti, Mısır'da gerekli araştırmaları yaparken Suppiluliuma bir yandan da Karkamış'ı ele geçiriyor ve inanılmaz büyüklükte bir savaş ganimeti elde ediyordu. Bu, onun Ortadoğudaki ününü iyiden iyiye arttırmış olmalı. Bir süre sonra Hattuşa-ziti, Ankesenamon'un ikinci mektubuyla dönüyor. Mektupta Suppiluliuma'ya hitaben şunlar yazılı: "Niçin bana inanmıyorsun? Niçin alay edildiğini sanıyorsun? Ben başkasına değil yalnızca sana yazdım. Bir çok oğlun olduğu söyleniyor. Oğullarından birini bana verirsen o, hem bana koca hem de Mısır'a kral olacak." II. Murşiliş devam ediyor anılarına "Babam iyi yürekli olduğu için kadının sözünü dinledi ve göndereceği oğlunu seçti." Suppiluliuma, Mısır firavunluk soyunun Hititlere geçeceği hayalini kurarak oğlu Zannanza'yı küçük bir askeri birlikle Mısır'a yollar. Hitit tabletlerinden anlaşılacağı üzere, prens Zannanza'nın sınırı geçtikten bir süre sonra öldürüldüğü haberi gelir Hitit ülkesine. Firavun olmak için gün sayan Eje, Ankesenamon'un bu girişimini öğrenmiş ve Mısır orduları başkomutanı Horemheb aracılığıyla yolladığı orduyla Zannanza'nın birliğini kuşatarak yok ettirmiş hepsini. Suppiluliuma, bu olaya çok üzülmüş. Yine tabletlerden anlaşıldığına göre günlerce ağlamış ve intikam yeminleri ederek başta fırtına tanrısı Teşup olmak üzere tanrılara kurbanlar sunmuş. Zannanza'nın davet edildiği bir ülkede cinayete kurban

gitmiş olması Suppiluliuma ve bütün ailesi üzerinde bir Mısır nefreti yaratmış olsa gerek. Ne var ki o sırada Anadolu'da yayılmağa başlamış olan veba salgını bu nefret ve intikam duygularının yoğunluğuna karşın Suppiluliuma'nın Mısır üzerine bir seferi göze almasını engelliyor. Nitekim Suppiluliuma da vebaya yakalanıp İÖ 1335 yılında ölüyor. Ardından tahta geçen oğlu III. Arnuvandas da yalnızca bir yıl krallık yaptıktan sonra vebadan ölünce tahta II. Murşiliş geçiyor. Tahta geçer geçmez, Hitit imparatorluğunda bu kadar taht değişimini fırsat bilerek ayaklanan Arzava'lılarla savaşa girişiyor. İki yıl süren bu savaş sonunda Arzava ülkesini yıkıyor. Kuzey'de ayaklanan Kaşka'lıları ve diğer ulusları da yeniyor. II. Murşiliş'ten günümüze kalanlar yalnızca babası Suppiluliuma'yı anlattığı anılar değil. Onun çok ünlü bir de veba duası var. II. Murşiliş, ardında büyük ve güçlü bir imparatorluk bırakarak İÖ 1306'da ölüyor. Tahta oğlu Muvatallis geçiyor.

Bu sırada Mısır tahtında Akhenaton'la birlikte ortaya çıkan geveşeklik ve karışıklıklar sonrasında artık güçlü bir firavun vardır: II.Ramses. II. Ramses, daha imparatorluğunun ilk yıllarında düzeni kurmak ve Mısır'ın gücünü çevreye kabul ettirebilmek için seferlere başlıyor. Hititler açısından bardağı taşıran damla Suriye topraklarında Hititlere bağlı olarak yaşayan Amurruların birden Ramses'e bağlılıklarını açıklamaları. Amurru prensi Benteşina, kendisine çok daha fazla tavizler önermiş olan II. Ramses'in sözüne güvenerek Hititler'den kopmuş ve Mısırlıların safına katılmıştı.

O dönemin güç dengeleri içinde II. Ramses'in ilerleyişini durduracak tek güç vardı dünyada: Hititler. Artık Muvatallis için yapacak başka bir şey kalmıyordu: Hem sınırlarına yeniden biçim vermek hem de Suppiluliuma'dan kalma intikamı almak (Prens Zannanza'nın öldürülmesi olayı). Dolayısıyla iki ulusun savaşa girişmesi kaçınılmazdı. Öyle de oldu. İki ordu, Halep ile Şam'ın ortasında bir yerde olan Kadeş'te karşı karşıya geldiler.

Bu noktada savaşı Hititlerin değil Mısırlıların çıkardığına ve gerçek barbar aranıyorsa bunun kim olduğuna dikkat etmek gerekir. [i](#)

Savaşı Kim Kazandı?

İki büyük ordu İÖ 1296'da Kadeş yakınlarında karşılaştılar.

Ramses'in Kadeş'e yaklaşımı askeri strateji açısından hataların en büyüklerinden birisi olarak tanımlanıyor bugün. Ordusunu dört bölüme ayırmıştı. Her bir bölüm Mısır'ın en büyük tanrılarının adını taşıyordu: Amon, Ra, Ptah ve Seth.

İlk karşılaşmada Muvatallis'in, kardeşi III. Hattuşiliş ve oğlu Urhi Teşup ile birlikte kumanda ettiği Hitit birlikleri, Ramses'in ordularını darmadağın edivermişti. Ramses canını zor kurtarmış kendisini Amon tümeninin içine zor atmıştı. Savaşa soktuğu Ra tümeninden geriye çok az asker kaldığı anlaşılıyor. Onlar da tam bir bozgun halinde kaçmağa başlamışlar. Bu ilk yenilgi Mısır yazıtlarında şöyle anlatılıyor: "Yürüyüş kolundaki Ra tümeninin ortasına saldırdılar. Ra tümeni hareket halindeydi. Savaşa hazır değildi. Bu nedenle majestelerinin (II. Ramses) askerleri de savaş arabaları da onlar (Hititler) karşısında yenildi."

Amon tümeni, ordunun geri kalanından ayrılmıştı. Hitit savaş arabaları yapılarının getirdiği hafiflik ve manevra üstünlüğüyle kısa sürede Amon tümenini de sarmışlardı. Üstelik Ramses de sarılmış olan Amon tümeninin ortasındaydı. Tam anlamıyla bir toplu yok edilmenin eşiğindeydi Ramses ve Amon tümeni. Onların yok edilmesinin ardından başsız kalan Ptah ve Seth tümenlerinin yok edilmesi çok kolay olacaktı. Hitit imparatorluğunun önünde Mısır toprakları açılıyordu artık

Hitit ordusu pek çok ulustan derlenmiş askerlerden oluştuğu için disiplini çok güçlü değildi. Mısır ordugahına girdikleri anda yağmaya başladılar. Emir komuta herşey bir anda yok olmuştu. Mısır ordugahı çok zengindi. İşte tam bu sırada Mısır yazmanları

ve şairlerine göre Ramses, tanrısal bir güçle Hitit askerlerine saldırıp onları dağıtıyor ve savaşı birden lehine döndürüyor. Bundan sonra Ramses'in kahramanlığı üzerine öyküler sonu gelmez biçimde sıralanıp duruyor Mısır yazıtlarında. Aynı kaynakları kullanan Christian Jacq da Ramses dizisinin Kadeş adlı bölümünde Ramses'in kahramanlıklarını ve elde ettiği zaferin öyküsünü anlatıyor.

Oysa Hitit kaynakları böyle anlatmıyor. Mısır ordugahının yağmasına dalmış bulunan ve emir dinlemez halde olan Hitit askerleri hiç beklenmeyen anda küçük ve düzenli bir birliğin saldırısına uğruyorlar ve toparlanmaya fırsat bulamadan dağılıyorlar. Bu birliğin nereden geldiği bugün hala bir sır. Fakat bu birliğin Ramses ordularına ait olmadığı kesine yakın bir biçimde biliniyor. Çünkü Ramses'in ağzından şöyle anlatılıyor: "Yanımda ne bir prens var, ne bir sürücü, ne bir piyade subayı, ne de bir araba savaşçısı. Yaya askerim de araba savaşçılarım da beni onların karşısında ganimet gibi bırakarak çekip gitti. Onlarla savaşmak için kimse beklemedi."

Savaş bir süre daha sürüyor. Ondan sonra her iki ordu da geri çekildiği için kimse kimseye üstünlük sağlayamıyor. Mısır kaynaklarında Muvatallis'in Ramses'e şöyle bir mektup yolladığı yazılı: "...Mısır ve Hatti ülkeleri senin emrindedir ve ayaklarının altına serilmiştir..." Oysa o durumda Hitit kralı Muvatallis başkent Hattuşa'dan yaklaşık 600 kilometre uzakta, Suriye topraklarında bulunmaktadır. Daha iki ordu arasındaki ilk çatışmada Mısır orduları geriye dönmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla Muvatallis'in bu tür bir mektup yazması için ortada hiç bir neden yok. Bugün, çoğu araştırmacı böyle bir mektubun Ramses'in hayal ürünü olduğu konusunda hemfikir.

Mısır tapınaklarında, mezarlarında ve saraylarında Ramses'in Kadeş savaşını kazandığına ilişkin yazılara ve resimlere karşılık savaş Hititlerin kazandığını gösteren bazı kanıtlar var ortada. İlk kanıt: Prens Benteşina'nın Mısır'a bağladığı Amurru ülkesinin savaştan hemen sonra yeniden Hititlere bağlı hale

getirilmesidir. İkinci kanıt savaştan yaklaşık 9 yıl sonra Hitit kralı III. Hattuşiliş ile II. Ramses arasında imzalanan Kadeş barış antlaşması (İÖ 1286) sonrasında Hattuşiliş'in büyük kızını Ramses'e çok büyük törenlerle gelin vermesidir. Ramses, sonradan Maatnefrure adını alan bu kızı Başkraliçe yapmıştır. Böylece bir Hititli Mısır sarayında başkraliçeliğe gelmiştir. Savaşı kazananın değil kaybedenin kabul edebileceği bir gelişme bu.

Hitit kaynakları ve diğer kaynaklar bulununcaya kadar Kadeş savaşının kesin galibinin Mısırlılar olduğu sanılıyordu. Buna karşın böyle bir galibiyetten sonra nasıl olup da Hititlerin Amurru prensliğini kendilerine yeniden bağladıkları ve yine nasıl olup da Mısır'ın Hitit ülkesini haraca bağlamadığı anlaşılamiyordu. Bugün bilinen, Hititlerin bu savaşı kazandıkları ama galibiyetlerinin sonradan yağma sırasında müdahale eden bir birlikçe durdurulduğu biçimindedir. Özetle her iki ulus da bu savaştan kesin galibiyet elde edemese de savaştan sonra Hititler'in, Mısırlılara karşı çok daha üstün bir konuma geçmiş olması savaşta Hititlerin üstün geldiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Mısır kaynaklarına dayanarak aksini anlatan öyküler ya da yorumlar doğru değildir.

Hititleri, Christian Jacq'ın, dünya çapında çok satan Ramses romanından barbar ve istilacı bir ulus olarak tanıyanları ve Mısırlılar'ın Hititleri Kadeş Savaşında yendiğini düşünenleri hayal kırıklığına uğrattığımızın farkındayız. Ama öyküler ile bilimsel kanıtlar her zaman örtüşmüyor. [i](#)

Dipnotlar

1 Bu makale "Hititlerden Hukuk ve Demokrasi Dersleri" başlığıyla Popüler Tarih Dergisinin Aralık 2001 tarihli sayısında yayımlanmıştır.

2 Trevor Bryce, The Kingdom of the Hittites, Oxford University Press, USA, 1998, s. 28

3 Bu görüş ilk kez tarafımızdan ortaya konulmuştur: Mahfi Eğilmez, Anadolu'da Asur Ticaret Sömürüsü, Garanti Dergisi, Ekim 2001.

4 Savaşın tarihi konusu tartışmalıdır.

5 Kadeş Barış Antlaşması (Kopyası TC'nin armağanı olarak New York'taki Birleşmiş Milletler binasında sergileniyor) Nato Antlaşmasının 5. Maddesinin ilk versiyonunu oluşturuyor.

6 Hititler, bugünkü ortadoğuda hala uygulanan kısas hukukunu 3500 yıl önce aşmış. Roma Hukukunu biliyoruz. Ya Hitit Hukukunu?

7 Fiorella İmparati (Çeviren Erendiz Özbayoğlu), Hitit Yasaları, İtalyan Kültür Heyeti, Ankara, 1992.

8 Kanunname-i Ali Osman.

9 Panku, MS 1215'de İngiliz soylularının kral Yurtsuz John'a imzalattıkları Magna Carta'dan yaklaşık 2500 yıl önce Anadolu'nun orta yerinde atılmış bir demokratik adım. Magna Carta'yı çoğumuz biliyor ama Panku'yu kaç kişi biliyor bilmiyorum.

10 Aygül Süel, Hitit Kadınının Hukuki Durumu, Uluslararası 1. Hititoloji Kongresi Bildirileri içinde, s.245, Ünal Ofset, Ankara, 1990.

11 Aygül Süel, a.g.m. s.251. [i](#)

Kaynaklar

Ana Britannica, Cilt 12, s. 370 - 71.

Christian Jacq, Ramses: Kadeş Savaşı, 1998.

C.W.Ceram, Tanrıların Vatanı Anadolu, 1994.

Ekrem Akurgal, Hatti ve Hitit Uygarlıkları, 1995

İlhan Akşin, Hititler,1991.

Jürgen Seeher, Hattuşa Rehberi (Hitit Başkentinde Bir Gün), 1999.

C.W.Ceram, Tanrılar, Mezarlar ve Bilginler, 1994.

Bob Brier, Tutanhamon Olayı, 1999.

Muazzez İlmiye Çığ, Hititler ve Hattuşa, 2000.

Mahfi Eğilmez, Ortadoğuda Siyaset 1 ve 2 (Light Günlük kitabı içinde). [i](#)

Hititler'den Günümüze Dersler

1. Anadolu'da Asur Ticaret Sömürüsü

Bundan dörtbin yıl önce Milattan önce üçüncü binin sonları ve ikinci binin başlarında Anadolu'da çok yaygın bir Asur ticareti vardı. Asurlu tüccarlar Anadolu halklarıyla yaygın bir ticaretin içine girmişlerdi. Anadolu'da Asur ticaret kolonileri vardı. Bu kolonilerin merkezi Kayseri yakınlarındaki Kültepe'de bulunan Neşa (ya da Kaneş) Karumu'ydu.

Anadolu'da yapılan kazılarda o döneme ilişkin ticari ilişkileri açıklayan pek çok tablet bulunmuştur. Bu tabletlerden anlaşıldığı kadarıyla Asurlu tüccarlar Mezopotamya'dan çoğunlukla tekstil ürünleri ve kalay getiriyorlar, bunun karşılığında altın, gümüş ve bakır alıyorlardı. Özellikle Kapadokya bölgesi altın ve gümüş madenleri açısından zengin bir bölgeydi. Asurlu tüccarlar getirdikleri malların bir bölümünü kredili olarak sattıkları için bunların kayıtlarını tutmak zorundaydılar. Ticarete ilişkin tablet bolluğu buradan kaynaklanıyor.

Asurlu tüccarlar için Anadolu çekici bir yerdi. Her şeyden önce birbirine yakın bir çok kent krallığı vardı. Dolayısıyla nihai hedefe gidene kadar gündüzleri yolculuk yapıp geceleri konaklayacak güvenli kentler bulunuyordu. Kentlerin kralları, kendi haraçlarını aldıkları sürece tüccarlara karşı barışçıl bir yaklaşım içindeydiler. Asurlular satış için Anadolu'ya getirdikleri mallarını eşeklerle taşıyorlardı. Eşeklerin iki yanında tekstil ürünleri ya da teneke taşınan ağzı kapalı heybeler vardı. Sırtında ise yol boyunca yenilecek yemekleri saklayan bir başka heybe.

Asurlu tüccarların oluşturduğu ticaret kervanları içinden geçtikleri kentin kralına geçiş vergisi ödüyorlardı. Bu vergiler genellikle taşınan malın cinsine göre oransal olarak hesaplanıyordu. Bu tür vergileri ödemediği kentten geçmek ve malını satabilmek olanağı yoktu. Vergiden kurtulmanın iki yolu vardı: İlki, vergiden kaçınma biçiminde çıkıyordu ortaya. Kentin

içinden geçmeyip dışarıdan dolaşılırsa vergi ödeme yükümlülüğü doğmuyordu. Buna karşın kent dışında özellikle geceleri kervanın saldırıya uğraması her an söz konusu olabiliyordu. İkincisi, vergi kaçakçılığıydı. Bunun yolu ise malları kente, nöbetçilerle anlaşılıp, gizlice sokmaktı. Nöbetçilere verilecek pay, vergiden düşük olduğu sürece bu çekici bir seçenektir. Ama riski çok fazlaydı. Bunu yapan tüccar yakalanırsa, kent kralının onun mallarının tümüne el koyma hakkı doğuyordu. Anadolu'da bulunan Asur tabletlerinden tüccarların hangi kentte daha kolay vergi kaçakçılığı yapıldığı konusunda birbirleriyle yazışmalar yaptığı anlaşılıyor.

Asurlular, Hurriler, Hattiler, o dönemde Anadolu'da yerleşik diğer kavimler ve sonraları Hititlere, kredili olarak sattıkları mallar için çok yüksek oranlı faiz uyguluyorlardı. Bulunan Asur ticaret tabletlerinden anlaşıldığı kadarıyla faiz oranları yüzde 30 ile yüzde 180 gibi yüksek oranlar arasında değişiyordu.

Borçlarını ödeyemeyen yerel halk krallara şikayette bulunuyordu. Kötü hasat yıllarında borcunun teminatı olan ürünü elde edemeyen insanlar son derecede güç durumlara düşüyorlardı. Ya ailesinden birisini tüccara köle olarak veriyor, ya da bazen kendisi de dahil olmak üzere bütün ailesi köle oluyordu. Bazen yerel krallar bu tür borç - alacak ilişkilerini çözmek için borçların silinmesi hakkında yasalar çıkarıyorlardı. Söz konusu yasalar doğal olarak borçluyu kurtarıırken alacaklıyı sıkıntıya sokuyordu. O nedenle de alacaklı, bu tür bir sıkıntıya düşmemek için kredili satış yaptığı kişinin ödeme yapmaması halini engellemek için başka kişilerin kefaletini alıyordu. 2

Aşağı yukarı 4000 yıl öncesinde Anadolu'da Asurluların katkısıyla da gelişen bir rüşvet, vergiden kaçınma, tefecilik düzeni kurulmuş olduğu anlaşılıyor.

Milattan önce 1800'lerde Anadolu'nun ortasında nereden ve nasıl geldikleri henüz tam ve doyurucu olarak açıklanamayan Hititler ortaya çıktılar. Hititler ilk ve ikinci kralları Pithana ve Anitta'nın önderliğinde Asur ticaret kolonisinin merkezi olan

Neşa'yı ele geçirdiler. Neşa'nın ele geçirilmesi Asurluların uyguladığı tefeciliğin sonunu getirmiş olsa gerek. Bu gelişme Asur ticaret ve tefecilik sömürüsü altında inleyen komşu kent krallıklarında da Hititlere karşı bir sempati doğmasına yol açmış olsa gerek. Çünkü Neşa'nın ele geçirilmesi sonrasında Hititler, Anadolu'nun büyük bölümüne egemen oldular.

Hititlerin, ekonomik sorunu doğru bir çözüme kavuşturmak suretiyle Anadolu'ya egemen olmaları bugün için de önemli bir gösterge olarak kabul edilebilir. [i](#)

2. Kadeş Barış Antlaşmasından Nato Antlaşmasına

Kadeş Savaşı M.Ö. 1275'de 4 Hitit Kralı Muvatalli ile Mısır Firavunu II.Ramses arasında Asi Irmağı kıyısındaki Kadeş Kenti yakınlarında gerçekleşti. Savaşın çıkış nedeni bugünkü Suriye sınırları içinde kalan Amurru ve Amka toprakları üzerindeki egemenlik iddialarıydı. Savaşı kimin kazandığı konusu uzun süre tartışmalı kaldı. Hatta Mısır'ın savaştan galibiyetle çıktığını iddia edenler çoğunlukta idi. Bunun temel nedeni Hititlerin bu konuda yazılı bir şey bırakmamış olmalarıdır. Oysa Mısır'daki tapınaklarda Ramses'in kendi yazdırdığı zafer metinleri var.

Savaşın asıl galibinin Hititler olduğu konusunda bugün bir tereddüt yok. Çünkü uğrunda savaşılan topraklar sonuçta Hititlerde kalmış.

Asıl önemli konu savaştan yaklaşık 15 yıl sonra imzalanan Kadeş Barış Antlaşması. Bu antlaşma Hitit Kralı III. Hattuşili ile Mısır Firavunu II.Ramses arasında imzalandı.

Antlaşmanın temel düzenlemesi bu iki ülkeden birisine yönelik bir saldırı ya da tehdide karşı ötekine ona yardım edeceği ve savaşa birlikte gireceğini içeren düzenleme. Yani birisine yönelik tehdidin ortak tehdit olarak kabul edilmesini sağlayan düzenleme.

Bugün Nato Antlaşmasının 5. maddesini incelediğimiz zaman aşağı yukarı aynı düzenlemeyle karşılaşırız. [i](#)

3. Hitit Hukukunun Üstünlüğü

Hukukun üstünlüğü geçmişte de söz konusuydu. Ama bu üstünlük kısas hukukuyla ifade ediliyordu. "Göze göz, dişe diş" ifadesi kısas hukukunu simgelemekte kullanılan bir deyimdir. Yani birisi birisine kötülük etmişse cezası aynı kötülüğün kendisine de yapılmasıydı. Kısas hukukunun temelleri eskiye daynmakla birlikte bunu gelenekten çıkarıp yazılı hukuka dönüştüren Babil Kralı Hammurabi'dir.

Başlangıçta Hitit hukukunun da kısas hukuku çerçevesinde yapıldığını biliyoruz. Zaman içinde, Hammurabi yasalarından yaklaşık 200 yıl kadar sonra Hitit Hukuku tazminat hukukuna dönmüş. Babil kralı Hammurabi'nin "Kısas Hukukundan" Hititlerin tazminat hukukuna geçişleri. Roma hukukundan çok daha eski bir atılım. Ne var ki tanıtılamamış.

Yasalarda kısas hukukundan tazminat hukukuna geçiş "eskiden" ifadesinin eklenmesiyle vurgulanıyordu. Buna bir örnek verelim:

"Eğer bir tohum üzerine bir başkası tohum serperse onun ensesi saban üzerine koyulsun, iki koşum öküzü bağlansın birinin yüzü bu tarafa ötekinin yüzü o tarafa çevrilsin adam ölsün, öküzler ölsün ve tarla eski sahibine verilsin, eskiden böyle yapılıyordu, ve şimdi bir koyun adamın yerine, iki koyun da öküzlerin yerine konsun, bu kişi, tarlasına tecavüz ettiği kimseye otuz ekmek, üç kap iyi cins bira versin ve tarlayı daha önce ekmiş olan kimse onu kendisi için biçsin."

Hukuk sisteminin gelişmesiyle devlet yönetimi sisteminin gelişmesinin tam ortalarında bir yerlerde ünlü Telipinu Fermanı var. Telipinu Fermanı. Batıdaki primogenitur yönteminin ilk adımı. Hitit tahtına geçişler sürekli cinayetlerle olduğu için Kral

Telipinu tahta geçişi bir kurala bağlıyor bu fermanıyla. Telipinu Fermanı özetle kralın lmndenb sonra yerine birinci sıradaki oğlunun geçeceğini, ya da o yoksa hangi sürecin işletileceğini anlatıyor. Aslında telipinu da tahta I.Huzziya'yı öldürerek geçtiği halde böyle bir düzenleme yapmak gereksinimini duymuş. Yaklaşık 3500 yıl öncesinde böyle bir düzenleme son derecede önemli. Osmanlı İmparatorları böyle bir dzenlemedenm habersiz oldukları için Fatih Sultan Mehmed'de bu düzenleme kardeş katlini vacip görerek tuhaf bir cinayet aracı haline dönüşmüş. 8 Kuşkusuz genel kurala kişiye göre istisna getirme çabası bu. Fatih Sultan Mehmed birinci sıradaki oğlu Bayezid'i değil de ikinci sıradaki oğlu Cem'i tahta çıkarmak istediği için düzenlemeyi böyle yapmış olsa gerek. Ne var ki Telipinu yönteminin yerine Fatih yönteminin uygulanması Osmanlı hanedanı için bir ölüm fermanına dönüşmüş görünüyor. [i](#)

4. İlk Demokrasi Denemesi

Hitit kentlerinde yaşlılar meclisi var. Kent kralları ya da valileri bu meclisi bir çeşit danışma meclisi gibi kullanarak karar alıyorlar. Başkent Hattuşa'da ise bir Soylular Meclisi var. Bunun adı Panku. Panku, Hititede "hepsi", "hep birlikte" demek. Panku hem yasama organı hem de yargı organı olarak çalışıyordu ve Kral ailesinin yargılanması da bu mecliste yapılıyordu. 9

Kralın gücüne paralel olarak Panku'nun yetkisi ve etkisi zaman içinde artış veya azalış göstermiş olsa da bu danışma meclisinin ilk demokratik adım olarak alınması doğru olacaktır. Kralların veliaht prensleri belirlerken Panku'ya danışmaları ya da en azından Panku'nun desteğini almaya çalışmaları, bunun en önemli kanıtlarından birisini oluşturuyor.

Dönemin bt uygarlıkları arasında bu atılım Hititlere seğkin bir yer veriyor. Günümüz için de inanılmaz bir başlangıç noktası oluşturuyor. [i](#)

5. Kadın Hakları

Hititler, kadın hakları konusunda hiçbir ortadoğu ülkesine benzemeyen bir yapıya sahiptiler. Hitit Kraliçeleri "Büyük Kraliçe", Egemen Kraliçe" gibi unvanlar taşıyan Hitit Kralıyla eşit hükmetme yetkisine sahip bir kişiydi. Aynı zamanda Başrahibe unvanı da taşır Kralla birlikte dinsel törenleri yönetirdi. Kendi başına dinsel törenler yönetmesi de söz konusuydu. Ayrıca Kralın Başkentte bulunmadığı zamanlarda kararları o mühürlerdi. Hititlerde kararların altında Kralın mührünün yanısıra Kraliçenin mührünün basılması da adetti.

Kadın eşitliği yalnızca Kralla iktidarı bir ölçüde paylaşan Kraliçe açısından söz konusu olan bir husus değildi. Bir erkeği öldürmenin cezası neyse kadını öldürmenin cezası da aynıydı. Ayrıca anne, saygısızlık gösteren ya da kusur işleyen erkek evladı çocukluktan reddetme ve geri kabul etme hakkına sahipti.

Kadına gösterilen saygıyı vurgulamak açısından Hitit talimatnamelerinden birisini daha aktarmakta yarar var:

"Eğer bir kimse bir kadın ile birlikte olacaksa, o tanrıların ibadetini ne şekilde düzenlerse ve tanrıya yiyecek ve içecek ne şekilde verirse, kadının yanına da aynı şekilde gitsin."

Hititlerin, Anadolu'ya egemen olan anaerkil aile geleneğinden etkilenerek böyle bir eşitliğe ulaştıkları sanılıyor. Hititlerde kadına tanınan haklar ve erkekle eşitlik o dönemin ortadoğusunda söz konusu değildi. Sanırım bu dönemin ortadoğusunda bile söz konusu değil. [i](#)

6. Anadolu'ya İlk Ekonomik Yardım

Hitit tahtına III.Hattuşili'den sonra IV.Tuthaliya çıkmıştı. Biyandan veba salgınlarının yarattığı nüfus azalması öte yandan kuraklığın yarattığı büyük sıkıntılar imparatorluğu kasıp kavuruyordu. Sonunda IV.Tuthaliya Kadeş Barış Antlaşması'nın

verdiği cesaretle Mısır Firavunu Merentpah'dan yardım istedi. Merentpah, Hititlere gıda yardımı yaptı. Ve bunu şöylece yazdırdı tarihe: "Hatti ülkesini yaşatmak için gemilerle tahıl yolladım Asyalılara." Bu yardım o dönem için Hititlere bir nefes alma olanağı yaratmış olsa bile imparatorluğu yaşatma olanağı sağlayamamış görünüyor. Çünkü M.Ö. 1200'lerin sonunda ortaya çıkan deniz kavimleri saldırısına karşı direnemeyerek yıkılmış imparatorluk.

Merentpah'ın yardımı bildiğimiz kadarıyla dışarıdan Anadolu halkına yapılan ilk yardım. Sonrasında ise bu yardımlar sürüp gitmiş. En son örnek Dünya Bankası'nın ekonomik kriz nedeniyle fakirleşen Anadolu insanına 2001 yılında verdiği 500 milyon dolarlık kredi. [i](#)

7. Sonuç Yerine Bir Kaç Not

Anadolu'nun ortasında, Kızılırmak yayının çerçevesinde M.Ö. 1650 ile 1200 arasında dünyanın en büyük imparatorluklarından birisini kuran Hititler aynı zamanda dünya tarihinin en gizemli uygarlıklarından birisi olmaya devam ediyor. Bulunan tabletler okundukça ve arşivler yayımlandıkça Hitit gizemi yavaş yavaş çözülüyor. Buna karşın bildiklerimiz hala bilmediklerimizin onda biri kadar. Hala Hititlerin nereden ve nasıl geldiklerini, kökenlerinin ne olduğunu tam olarak bilemiyoruz. Pek çok konu henüz spekülasyonla açıklanıyor.

Aslında Hititler hakkında bildiklerimiz de bu kavimle ilgili gizemli görünümü artırıyor. Çağdaşlarının son derecede basit bir kısas hukuku uyguladıkları bir dönemde Hititler nasıl olup da bugünkü hukuk düzeninin temelini oluşturan tazminat hukukuna geçebildiler? Ya da dünyanın bir çok bölgesinde bugün bile çözülemeyen kadın - erkek eşitliğini nasıl bir etkiyle yaşama geçirdiler? Panku'ya nasıl ulaştılar?

Bunlar bugün için spekülasyona açık konular. Yarın öbürgün tabletler okunup, arşivler açıklandıkça bu soruların daha doyurucu yanıtlarını bulacağız sanırım. [i](#)

Seçilmiş Kaynakça

Trevor Bryce, The Kingdom of the Hittites, Oxford University Press, USA, 1998.

Aygül Süel, Hitit Kadınının Hukuki Durumu, Uluslararası 1. Hititoloji Kongresi Bildirileri içinde, Ünal Ofset, Ankara, 1990.

Fiorella İmparati (Çeviren Erendiz Özbayoğlu), Hitit Yasaları, İtalyan Kültür Heyeti, Ankara, 1992

O.R.Gurney, Hititler, Dost Yayınları, Ankara, 2001.

Sedat Alp, Hitit Çağında Anadolu, Tübitak Yayınları, Ankara, 2000.

Mahfi Eğilmez, Anitta'nın Laneti, 5. Baskı, Om Yayınları, İstanbul, 2001.

Mahfi Eğilmez, Anadolu'da Asur Ticaret Sömürüsü, Garanti Dergisi, Ekim 2001. [i](#)

Kaynak ve Bağlar

Dr. M. Eğilmez, Hitit Köşesi

Hittites

Hattis

Anatolian Civilizations Museum

Le Muse des Civilisations Anatoliennes

Anadolu Medeniyetler Müzesi [i](#)